

Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü

 DİLEK DUMANGÖZ^a

Öz: Aile biyolojik, sosyolojik, ekonomik açıdan bireyleri birlikte tutan bir kurumdur. Kültür birikiminin sağlandığı, kuşaklar arası aktarımın yapıldığı yer aile kurumudur. Aile sevgi ve güven ortamının oluşturulduğu yerdir. Sevgi ve güven ortamını oluşturmanın yolu eğitimden geçer. Çocuk eğitimi, çocuk doğduğundan itibaren ailede başlar, sonra okul, çevre faktörleri devreye girer. Aile çocuğun gelişiminin her safhasında mihenk taşı olmuştur. Ahlak eğitimi ise çocuğun güzel ve uyumlu davranması, değerlere önem verip hayatında uygulaması açısından son derece önemlidir. Çocukta “iyi” kavramının yapılanması için ahlak eğitimi gereklidir. Öğrenme süreci ilk ailede başladığı için ahlak eğitimi de ilk ailede başlar. Bu makalemizde “ahlak” kavramının ne olduğundan, ailede ahlak eğitiminin öneminden ve ailede ahlak eğitiminin ilkelerinden bahsedeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, eğitim, değerler, aile, ahlak eğitimi, çocuk.

^a Ankara Hacı Bayram veli Üniversitesi, LEE, Felsefe ve Din Bilimleri Programı
dumangoz.dilek@hbv.edu.tr

The Role of the Family in Moral Education

Abstract: The family is an institution that keeps individuals together biologically, sociologically and economically. On the other hand, the place where cultural accumulation is ensured and intergenerational transfer is made is the family institution. Family is the place where love and trust are created. The way to do this is through education. Child education starts in the family from the moment the child is born, then school and environmental factors come into play. The family has been the basis of every stage of the child's development. Moral education is extremely important in terms of the child behaving beautifully and harmoniously. The child gives importance to values them in his life. Moral education is necessary for doing good. Since the learning process begins in the first family, moral education also begins in the first family. In this article, we will talk about what the concept of "morality" is, the importance of moral education in the family and how it should be.

Keywords: Morality, education, values, family, moral education, child.

Giriş

Ahlak, davranış kuralları ve bu kuralları inceleyen bilimdir.¹ Terim olarak ahlak; bir grup davranışları ve onu inceleyen bilim dalı olmak üzere üç farklı şekilde kullanılmaktadır: İslam ahlakı, meslek ahlakı, ahlak felsefesi.² Ahlak iyi olanı güzel olanı belirleyen bir kavramdır. Psikolojik açıdan ahlak kişinin davranışlarına yön ve şekil veren, inançları, tutumları, huyları bunların sonucunda ortaya çıkan, kişinin iyi veya kötü olarak nitelendirilebilecek davranışlarının bütünüdür.³ Gazalinin yaptığı tanım da önemlidir. Ona göre ahlak öyle bir melekedir ki, insan onun sayesinde birtakım davranışları düşünmeksizin yapar.⁴

Ahlak ve ahlak kavramı sosyolojik açıdan toplumdan topluma farklılık gösterir. Ahlak kişiden kişiye farklılık gösterdiği gibi, tarihte döneme göre de değişmiştir. Aile, ahlak eğitiminde önemli rol oynamaktadır. Aile ahlaki eğitimin başladığı ilk yerdir. Bu sebeple aile kurumunu iyi tanımak, tanımlamak gereklidir. Sağlam bir aile yapısının kurulması, ailede ahlaki kavramların öğretilmesi ve yaşatılması bakımından önemlidir. Ailenin çocuğa yaklaşımında bazı ilkeler benimsemesi gerekir. Bu ilkelere uymak çocuğun psikososyal gelişimi için önemlidir. İkelere uymaksızın, gelişmiş güzel yapılan davranışlar çocukta tutarsızlığa yol açabilir. Bu nedenle çocuk eğitimini adım adım takip edip, önemsemek ana-babaların birincil vazifesidir.

1. Aile Kurumu

Aile kurumunun görevinden biriside insanın eğitimidir. İnsan tabiatı gereği diğer canlılardan zor bir yetişme sürecinden geçmektedir. Bu yetişme sürecinde biyolojik ihtiyaçlar aile tarafından karşılandığı gibi, insanın sosyal ve kültürel ortama uyum sağlaması ilk olarak ailede gerçekleşmektedir. Yaşadığı toplumda değerlerin bir kısmını öğrenmesi ve uygulaması yine ailede gerçekleşmekte-

¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara, 1974.

² Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temelleri*, TDV yay., Ankara 2016, s. 4

³ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas, 2003, Cilt 7 s. 126

⁴ Gazzali, *İhyau Ulumiddin, Rub-ul İbadat*, Denizli, 2004, c:3, s. 195

dir. Aile konusunda yapılan çalışmaların genel kabulü, çocuğun ruh sağlığının iyi yetişmesi için en uygun ortamın aile olduğudur.⁵

Gün geçtikçe Dünya'nın daha çok ilgi alanına giren aile olgusu, bir taraftan çocukların şahsiyet inşasını kurmakta, diğer taraftan güvenli bir gelecek zemini oluşturmaya çalışmaktadır. Bu hedefi gerçekleştirmek için aile içi eğitiminin önemini vurgulamak gerekir. Bunun için her evin bir kütüphanesi olmalı, evin her bireyi -çocuklar başta olmak üzere- o kütüphaneden yararlanıp bilgi birikimini paylaşmalıdır. Çünkü sağlıklı ailelerden sağlıklı toplumlar doğar. Sağlıklı bir toplum oluşumu ise kitapsız ve kütüphanesiz düşünülemez.⁶

Duygusal toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Aile içinde yeterli güven duygusu ve dayanışma varsa aile dışında gerçekleşen olumsuz olaylar çocuğu pek etkilemez. Güven duygusunun baskın olduğu aile çocuğu dış dünyanın neden olduğu baskılardan ve ortamlardan koruyacak bir liman oluşturur.⁷

Aile, ahlaki kuralların öğrenildiği, değerlerin uygulanmaya başlandığı ilk yerdir. Anne baba bu konuda çocuğuna rol modeldir. Çocuk anne ve babasını gözlemlemek suretiyle öğrenmektedir. Anne- baba ilgisinden yoksun olan çocuklar sosyal yaşamlarında tutarsız davranışlar gösterebilmektedir. Özellikle çocuktaki kişilik oluşumunun önemli bir aşaması olan 5-6 yaşın sonuna kadarki dönem ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü bu dönem çocuğun nesnelere fark etmeye başladığı süreçtir. Bu süreçte ebeveyne önemli görevler düşmektedir. Kendisine özgüveni olan, çevresiyle uyumlu, sorumluluğunu bilen, pozitif benlik algısına sahip bireyler yetiştirmek yine ailenin görevidir.⁸

⁵ İbrahim Turan, *Ahlâk-ı Alâî'de Aile Ahlâkı*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 8, Sayı 2, Aralık 2015, s. 436

⁶ Musa Çetin, *Nebevî Yaklaşımında Aile İçi Eğitimde Temel Kavramlar*, Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı, İğdır Üniv. İlahiyat Fak. İğdır/2016, s. 265

⁷ Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, İstanbul, 1993, s. 53

⁸ Çetin, *Nebevî Yaklaşımında Aile İçi Eğitimde Temel Kavramlar*, s. 266

2. Ahlak Eğitimi

Ahlak eğitimi nedir? Ailede ahlak eğitimi nasıl olmalıdır? Ahlak eğitimi; eğitimden daha dar kapsamlı bir olgudur. Ahlakın eğitim ile ortak noktası, insan düşünce, duygu ve davranışlardır. İyi ve kötü kavramları konusunda eğitim ve ahlak bir araya gelir. Ahlakın konusu doğru davranışları uygulamak için doğru değerleri sağlamaktır. Eğitim bir bina ise, ahlak onun tuğlalarıdır.⁹ Ahlak eğitiminin esaslarını esasında ahlak kurallarını öğretmek oluşturmaktadır. Ahlak eğitimi, insanı kötü davranış ve alışkanlıklardan korumayı ve kurtarmayı, devamında iyi davranışları öğretip onun devamını sağlamayı amaçlamaktadır.

Çocuklara ahlaki değerler konusunda doğru bilgiler verilmeli, sağlam kanaatler oluşturulmalıdır. Ahlak eğitimi çocuğun zekâsına, kalbine, aklına hitap etmeli; amacı iyiliği öğrenmeyi sevdirmek, istemek olmalıdır. Çocuğun duyarlılığını bu yöne yönlendirmeye çalışmalı, çocukla aynı frekansa girilmelidir. Çocuk heyecanlı olduğu zaman aklını aydınlatmak da kolaylaşır. Bu sayede ahlak eğitimi irade eğitimi üzerinde de etki yapabilir.¹⁰

Ahlak eğitiminin amacı kişinin ahlaki bir kişilik geliştirmesini sağlamasıdır. Bir kişinin ahlaki kurallarla donanması, ailenin, toplumun, sosyal çevrenin, bir milletin donanması demektir. Bu da sosyal düzen açısından son derece sistemli bir yapının oluşmasına katkı sağlayacaktır. Ahlak gelişimi bu açıdan son derece önemlidir.

Ahlak eğitimi öncelikle anne babaların kontrolünde gerçekleşmektedir. Ahlak melekelerinin rahat ve kolay ortaya çıkması ailenin etkisi ile şekillenecektir. Aile çocuğu doğuştan getirdiği bu yetileri beslemeli, çocuğunu engellememeli, ona yeteneklerini geliştirebilmesi için yardımcı olmalıdır. Bu yüzden de aileler, ahlaki kurallar noktasında önce kendilerini geliştirmeli sonra çocuğuna faydalı olmaya çalışmalıdır.¹¹

⁹ Bayraktar Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, MÜ İfav Yay., İstanbul, 1989, s. 33-39.

¹⁰ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s. 127

¹¹ Seval Çakır, "Bir Kurum Olarak Ailenin Din Eğitimi İşlevi", Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2019, s. 121

3. Çocuk ve Ahlak Eğitiminde Aile'nin Rolü

Terim anlamı ile aile; birbirine evlilik bağı ile bağlı ya da aynı soydan gelen bireylerin tümüdür. Eğitim en iyi ailede gerçekleşir. Öğrenilen ahlak ve değerler kavramı gelecek nesillere ailede aktarılır. Birey ilk ahlaki tutumları ailesinde öğrenir. Eğer çocuğun temel ruhi ihtiyaçları karşılanırsa eğitimi o derece kolaylaşır. Bunlar sevgi, disiplin ve özgürlüktür. Bu üç ihtiyaç birbirine sıkı sıkıya bağlı olarak birlikte karşılanır. Bebeklikte daha çok sevgi ihtiyacı karşılanır. Büyüdükçe özgürlük ve disiplin ihtiyacı doğar. Özellikle anne sevgisi çok önemlidir. Anne sevgisinden mahrum büyüyen çocuk ileride tutarsız davranışlar sergileyebilir. Yetiştirme yurtlarında yapılan araştırmalar bunu açıkça göstermektedir. Çocuk sevgiyi aileden öğrenmektedir.¹²

Çocuk eğitiminde karakter ve şahsiyetin göz önünde bulundurulması elzemdir. Bu nedenle çocuğun duygu durumu, karakteri göz önünde bulundurulmadan yapılan eğitim beklenen etkiyi göstermeyecektir. Ahlak eğitimi verecek ebeveyn ya da eğitimciler, çocuğun bulunduğu eğitim basamağını, hazır bulunurluğunu keşfetmeli, karakteristik bir eğitim metodu benimsemelidir.¹³

Bir eğitim kurumu olarak ailenin ilk görevi ailenin sosyalleşmesini sağlamaktır. Aile içinde ebeveynlerin çocuğa karşı tutumu onun ilk çocukluk döneminde karakter oluşumunda önemli etkileri olacaktır. Aile ilgi ve sevgi ortamında verdiği ahlak eğitimi ile çocuğu sosyal zamanlarına hazırlamaktadır. Özellikle anne babanın birbirine olan tutumu, çocuğun iletişim ahlakı açısından örneği olmaktadır.¹⁴

Kınalızade Ali Efendi'nin Ahlak-ı Ali'sinde 16. yy'da Osmanlı'daki aile hayatından bahsetmekte, aile içinde muntazam bir iş bölümü olduğundan, herkesin üzerine düşeni yaptığından bahsetmektedir. Büyük aile halinde yaşanıldığından, çocuğun eğitiminden anne ve büyükanne sorumlu idi. Bu nedenle annenin eği-

¹² Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s. 129

¹³ Süleyman Gümrükçüoğlu, *Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü*, Mayıs 2017, s. 5

¹⁴ Turan, *Ahlâk-ı Alâî'de Aile Ahlâkı*, s. 429

timi çok önemliydi. Annenin bilgisi ölçüsünde çocuk az ya da bir şeyler öğrenirdi. Çocuğun ahlak eğitiminde aile olduğu kadar toplumda önemliydi. Toplum tarafından desteklenirdi. Çocuğun başarısı ailenin olduğu kadar toplumun da idi. Dolayısıyla çocuk aile ile birlikte toplumun ağırlığını üzerinde hissedirdi. Toplum bir kontrol mekanizması olarak görülürdü.¹⁵

Aile içinde yetişmek bireylerin üzerinde sosyal, psikogenetik, sosyolojik, kültürel yönden etkiler yapar. Psikogenetik kavramından; ailenin kalıtsal bilgisi ile, aile içi davranış, iletişim, tutumun birleşip kişiye bir yön bulması anlaşılmalıdır. Psikogenetik özellikler kapsamına, çocuğun içe veya dışa dönük olması, sosyal veya çekinik, iyimser veya karamsar, bencil veya cömert, kendine güven duyması veya girmemesi girer. Bunlar çocuğun doğduğu günden başlayarak anne, babası ve kardeşleri ile etkileşiminin sonucundan meydana gelir. Çocuğun ahlak eğitiminde en uygun zaman doğduğu andan itibaren olan zaman dilimidir. Sonradan başlanılan ahlak eğitimi hem etkili olmayabilir, hem de çocuğun kötü alışkanlıkları ile uğraşılacak zorunda kalınabilir. Bu çocuğun anne babasına karşı öfke ve dargınlığa sebep olan durumlardandır. Kötü alışkanlık ya da davranışlara müdahale hemen o anda olmalıdır. Geçer diye beklemek kişiyi yanıltabilir ve o davranış çocuğun hayatına yerleşebilir. En iyi yapılan eğitim zamanında verilmiş eğitimidir.¹⁶

4. Ailede Ahlak Eğitiminde Yöntemler ve İlkeler

4.1. Çocuklar gelişim Özelliklerine göre eğitilmelidir

Çocukluk döneminin her safhası farklıdır ve farklı duyumlar ve tecrübeler gerektirir. Anne ve babanın kendi tutumunu ona göre belirlemesi gerekir. Bu verilen ahlak eğitimini başarılı kılacaktır. Bu durumu bilmeyen anne ve baba gelişim döneminde çocuğun bazı hareketlerini ahlaksızlık olarak nitelemesine ve çocuğu suçlamasına neden olabilmektedir. Bu davranışların gelişim çağına

¹⁵ Turan, *Ahlâk-ı Alâî'de Aile Ahlâkı*, s. 441

¹⁶ Neriman Girişken, *Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi*, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, s. 146

özgü davranışlar olduğu bilinmesi gerekir.¹⁷

Çocuk eğitiminde ailenin etkisi çocuğun karakteri ve yaşı ile orantılıdır. Küçük yaşlarda ailenin etkisi daha yoğun iken, büyüdükçe dış çevre ve okul etkili olmaktadır. Okul öncesi çocukların dili daha çok oyun iken yaş ilerledikçe duygusal bağ kurarak iletişime geçmek daha faydalı olacaktır. Oyun içinde verilen mesaj çocuğa iletilmekte, çocuk dikkatini daha iyi vermektedir. Çocukla aynı dili konuşmak ahlak eğitiminde de çok etkilidir. Ergenlik döneminde biraz daha duygusal yoğunluk fazla olmakla birlikte çocuğu anlamak iletişimi kolaylaştırmaktadır.¹⁸

4.2. Dengeli Bir Disiplin Sahibi Olunmalıdır

Eğitimde disiplin önemlidir. Özellikle ilk çocukluk döneminde, disiplin kazanmak daha önemlidir. Disiplin ne kadar kulağa hoş gelirse de çocuğun ihtiyacının olduğu bir olgudur. Disiplin kişinin yapmak istedikleri ile çevrenin istekleri arasında denge kurma gereğinden kaynaklanır.¹⁹ Disiplinin amacı çocuğa sınırlar içinde daha geniş özgürlük vermek, çocuğun benlik saygısını yitirmeden kendi kendini denetleme yeteneği kazandırmaktır. Çocuğa disiplin kazandırmamak bilmeden başkasına zarar vermeye ya da kendisine zarar vermeye sonuçlanabilir. Disiplin bir diğer deyişle çocuğu kendisine ve başkasını verebileceği zararlardan korur.²⁰ Dengeli disiplin ahlak eğitimi açısından önemlidir. Anne ve baba çocuğu korkutacak derecede sert ve düşmanca davranmadığı gibi aşırı özgür bırakıp kural tanımayan bir birey olacak şekilde kendi haline bırakmamalıdır. Bu sayede çocuk hem kendi çizgisini hem de başkasının sınırlarını daha iyi belirler ve dengeli bir iç huzura kavuşur.

4.3. Ödül ve Ceza Yerinde Kullanılmalıdır

Genel olarak ödül bir davranışı pekiştirmek ya da tekrarlatmak için kullanılırken, ceza; yanlış bir davranışı önlemek, disipline

¹⁷ Aydın, *Ailede ahlak Eğitimi*, s. 132

¹⁸ Çakır, *Bir Kurum Olarak Ailenin Din Eğitimi İşlevi*, s. 130

¹⁹ Hayati Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2018, s. 191

²⁰ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s. 132

etmek için kullanılır. Ödül konusunu çoğu eğitimciler desteklerken, ceza konusunda değişik görüşler vardır. Desteklemeyen taraf cezanın çocuğa vereceği zararı konu edinmektedir. Ödül teşvik edicidir. Çocuğu güzel davranışları yapması ve tekrarlaması bakımından itici kuvvet olabilir. Fakat dikkat edilmesi gereken bir konu, ödülün çocuk için amaç haline gelmemesidir. Günlük işler için ödül vermek çocuğun ödüle olan ilgisini azaltabilir. Ödülün daha önceden vaat edilmesi uygun değildir. Çocuğu beklenti içine sokabilir. Ödül yapılan işin amacı değil, gerçekleştirilen bir olayın hoş bir karşılığıdır. Ödül maddi olabileceği gibi manevi de olabilir. Özellikle küçük yaştaki çocuğa maddi ödüller vermek daha caziptir. Ödül amaca dönüşürse çocuk ödül verilmediği zaman öfkelebilir. Bu nedenle çok dikkat edilmelidir. Yaş arttıkça ödüller manevi olabilir. Böylelikle çocuğun duygu durumunu beslenir ve iyi karşılıklar verebilir. Ödülün verilmiş aralıkları ve zamanı önemlidir. Ödül ahlaki kazanımlar için fayda sağlayabilir fakat sık verilirse şımartılan çocuk için zarara bile dönüşebilir.²¹

Ceza ise; suç, kusur, yanlış yapan kişiye yaptırım uygulamaktır. Cezanın asıl kaynağı insandaki korku psikolojisidir. İnsanın tehlike karşısında enerjisinin arttığı, kişiyi uyanık tuttuğu bir gerçektir. Bu nedenle ceza caydırıcı olabilir. Etkili ceza yöntemlerinden biri de mahrum bırakmaktır. Bu sevgi, merhamet ya da manevi herhangi bir duygu olabileceği gibi maddi bir şey de olabilir. Mahrum bırakma yöntemi çoğu eğitimcilerin desteklediği bir yöntemdir.²²

4.4. Çocuğa İyi Örnek Model Olunmalıdır

Çocuğun eğitimi doğduğu andan itibaren çevresindeki kişileri gözlemlemesi, öğrenmesi, model alıp büyüyünce uygulamasından geçmektedir. Model alınan kişilerle oluşan duygusal bağıllık çok önemlidir. Bu ahlak eğitiminde çocuğa etki açısından önemlidir. Çocuk için en iyi duygusal tecrübeler sevdiği kişiler arasındaki duygusal bağa bağlıdır. Çocuğun bu ilk ilişkileri ona duygusal

²¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s. 134

²² Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s. 136

desteği sağlayan anne, baba ve diğer kişilerce gerçekleşmektedir.²³

Anne ve babalar çocuğa rol model olduklarının bilincinde olmalı, davranışlarına ona göre dikkat etmelidir. Çocuklar oğu Şeyi gözlem yoluyla öğrenirler. Bu nedenle ebeveynlerin ne söylediklerinden ziyade yaptıkları daha önem arz etmektedir. ocuk içten gelen bir istekle kabul ettiği otoriteye benzemek ister. Bu nedenle ebeveynini taklit etmek onun için kaçınılmazdır. ocuk sadece davranışları ile değil, tüm değer kavramları ile büyüklerine benzemeye çalışır. Ahlak kavramını vermek isteyen bir ebeveyn ahlaklı davranmak zorundadır.²⁴

4.5. Aile Bireyleri Birlikte Hareket Etmelidir

Aile insan ilişkilerinin sergilendiği bir sahnedir. ocuk etrafında olan biten olayları ve insan ilişkilerini dikkatle izler ve çıkarımlarda bulunur. Anne ve babanın birlikte hareket etmesi çocuğun yönünü daha kolay bulmasını sağlar. Anne ve babanın aynı ahlak anlayışına, değer kavramına sahip olması önemlidir. Bu sayede birliktelik sağlanır. Davranış birlikteliği eğitimde sonuç almanın temel Őartıdır. Uyumlu ilişkiler içinde ocuk olgunlaşır, daha sağlam kimlik kazanır. Sevildike güven duygusu pekişir. Desteklendike z saygısı artar. ocuk anne baba arasında uyumu gözlemler, ileride ilişkileri bu bina üzerine kurulur.²⁵

4.6. İyi Arkadaş Edinmesi Sağlanmalıdır

Arkadaş çevresinden dolayı anne baba çocuğunu takip etmeli, kiminle arkadaşlık ettiğini bilmeli, sık sık uyarılarda bulunmalıdır. Çocuğun edindiği arkadaşına açıkça müdahale etmemeli, ancak dostane yol göstermelidir. Arkadaşlarının iyi taraflarını vmeli, kötü taraflarını çocuğa buldurmalıdır. Anne baba çocuğunun arkadaş çevresini iyi tanınmalıdır. Olumsuz durumlarda nasıl baş edeceğine dair rehberlik etmeli, gerekirse müdahale etmelidir.²⁶

²³ Bayraklı, *İslam'da Eğitim*, s. 133

²⁴ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s. 140

²⁵ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, s. 151

²⁶ Nuray Senemoğlu & Güzin Subaşı Kur, *Eğitim Psikolojisi*, MEB, Ankara 2001, s. 67

4.7. Çocuğun İradesi Güçlendirilmelidir

İrade insanların davranışlarını kontrol etme gücüdür. İrade ile yaptığımız davranışlar içgüdü ile yaptığımız davranışlardan farklıdır. İrade ile yaptığımız davranışları isteyerek yaparız. Yapacağımız hareketin sonunu düşünürüz. Sonuçta ortaya çıkacak faydaları gözümüzün önüne getiririz. Yine sonucunda bir karşılaştırma yaparız. Bütün bunları akli melekelerimizle yaparız. Aklımızı kullanmayla irademizi ortaya koyarız. Bütün bunlar iç kontrol mekanizması ile gerçekleşir. İşte bu iç kontrol mekanizmasını çocuğa öğretmek gerekir. İrade uygulama alanı bulunca kuvvetlenir. Hayatlarında sürekli başkaları tarafından yönlendirilen çocuklar, kendi iradelerini kullanmadıkları için iradeleri zayıf kalır. Bu nedenle çocuğa iradesini kuvvetlendirmesi için sürekli uygulama alanı açmak gerekir. Fakat bu serbestide sınırlar yine yerini bulmalıdır. Aşırı serbest ortam iradeye zarar verir. Zaman zaman kendilerinin karar verip sonucunu görmeleri kendileri üzerinde bir irade eğitimi yapmalarını sağlayacaktır.²⁷

4.8. Vicdan ve Özdenetim Kazandırılmalıdır

Ahlak eğitiminin amacı vicdan kazandırmaktır. Vicdanlı bir çocuk her zaman ahlaki davranışları göz önünde bulundurur. Vicdan hiçbir denetimin olmadığı yerde bile çocuğun doğru davranmasını sağlar. Vicdanı geliştirmek için hem akli hem de ahlaki davranışları bir arada kullanma yetisi geliştirilmelidir. Çocuğun ahlak eğilimi geliştirilip yönlendirilmelidir. Çocuğun hâkimi kendisi olmalıdır. Bir iç denetim ile ne doğru ne yanlış bilebilmelidir. Çocuğun vicdanı güçlendirilmeli bunun için özdenetim kazandırılmalıdır. Özdenetim eğitiminde birinci yaklaşım ona ne yapıp yapmayacağını anlatmak, yol göstermektir. Özdenetim oluşturmak için çocuğa kuralların nedeni anlatılmalıdır.²⁸

Sonuç

Ahlak kavramı, aslında hepimizin az çok bildiği fakat tam olarak anlamını idrak edemediğimiz bir kavram olarak karşımıza

²⁷ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi* s. 148

²⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi* s.149

çıkar. Az çok, iyinin, doğrunun, güzelin ne olduğunu bilip uyguluyoruz. Ahlak kavramını duyduğumuzda daha çok teknik bir kavram olarak anlarız. Fakat “ahlaki okur yazarlık” geliştikçe, sergilenen ahlaklı davranışın sayısı artacaktır.

Ahlak kavramı iyinin ve kötünün ayırt edilmesidir. Ahlaklı çocuk yetiştirmek her bireyin ebeveynin hayalidir. Bunun için uygulamalar yapılmakta, teknikler geliştirilmektedir. Bu teknikler çoğunlukla batı kaynaklı olmak üzere İslami kaynaklarda olabilmektedir. Bu konuda Kınalızade Ali Efendi önemli bir çalışma yapmıştır. *Ahlaki Alâ-i'yi* 16. yüzyıl Osmanlı döneminin aile hayatını geleceğe ışık tutacak biçimde anlatmıştır. Bu eserde görüyoruz ki Osmanlı döneminde çocuk eğitimi yalnızca anne babanın değil aynı zamanda aile büyüklerinin de görevidir. Özellikle anne ve büyükannenin eğitimi olması çocuğun eğitimi açısından çok önemlidir. Günümüzde büyük aile kavramı yok olmuş çocuğun eğitimi yalnızca anne ve babaya kalmıştır.

Makalemizde de belirttiğimiz gibi eğitim çok geniş bir kavramdır. Ahlak eğitimi eğitim konusunun yan bir koludur. Ahlak eğitimi konusunda Türkiye'de yaygın araştırmalar yapılmış özellikle Mehmet Zeki Aydın bu konuyu ayrıntılı incelemiştir. Kendisinden alıntı yaptığımız gibi ahlak konusunda çokça ilkeler geliştirmiştir. Öz denetimin geliştirilmesi konusuna çokça vurgu yapmış, öz denetimi gelişmiş çocuğun ahlak kavramını daha iyi anlayacağını belirtmiştir. Öz denetim çocukta nasıl geliştirilir, bunu açıklamış çocuğa kuralların nedenlerini anlatarak çocukta oto kontrolün sağlanmasını amaçlamıştır.

Ahlak eğitiminde anne babanın çocuğa iyi rol model olması için ahlaki kurallara önce kendilerinin uyuması ve özümsemesi gerekmektedir. Çocuğun taklit yöntemi ile her şeyi gözlemlediği özellikle anne babasının bazı davranışlarını gözlemleyerek öğrendiği açıktır. Bu nedenle çocuğa ahlaki ilkeleri öğretirken ya da çocuğa bazı ahlaki telkinlerde bulunurken ilk başta çocuğa iyi örnek olmak gerekir.

Çocuğun arkadaş çevresini de denetlemek kiminle arkadaşlık

yapacağı konusunda bilgi sahibi olmak gerekir. Kötü arkadaşla sahıpl ise bile bunu kendisinin fark etmesi için çocuğaya yol göstermek gerekir. Çocuğaya, anne-baba çok da müdahale ettiğini belli etmeden çocuğun arkadaş çevresini kontrol edebilir. Arkadaş çevresine direk bir müdahale çocuğun tepkisine yol açabilir.

Makalemizde çocuğun sevgi ve güven ortamında büyümesi gerektiğinden bahsetmiştik. Özellikle çocuğun gelecekteki davranışlarını belirleyen şey anne ve babanın arasındaki iletişim ve ilişkidir. Çocuk anne ve babanın birbirine olan tutumundan başkalarıyla nasıl davranacağını öğrenir. Güven ortamında büyümeyen çocuklar ileride tutarsız davranışlar sergileyebilir. Bu nedenle çocuk eğitiminde anne baba birliği çok önemlidir. Anne baba arasındaki uyum ve birlik çocuğun tutarlı davranışları açısından önemlidir.

Çocukta iç denetimin sağlanması vicdanın gelişmesini sağlar. Çocukta vicdan gelişimi bir iç denetimin gelişmesini sağlar. Çocukta iç denetimin ve vicdanı gelişimi demek çocuğun ahlaki davranışlarını dış kontrol olmadan kendi içinden gelerek yerine getirmesi anlamına gelir. Vicdan olgusunu geliştirmiş çocuk dışarıda hiç bir ödül ceza ya da müdahale olmaksızın ahlaki davranışları kendiliğinden gerçekleştirir. Bu nedenle Çocukta vicdan ve özdenetimin geliştirilmesi çok önemlidir.

Ahlak eğitiminin temeli aileye dayanmaktadır. Ailede meydana gelen ve gerçekleştirilen her türlü olumlu-olumsuz davranış çocuğaya bir yatırımdır. Bunun yanında ahlaki konularda telkin vermek, yol göstermek de çok önemlidir. Özellikle ilk çocukluk döneminde ahlaki eğitiminin tamamını aile oluşturmaktadır. Çocuk okul çağına başladığı zaman çevre ile iletişime geçmeye başladığında aileden aldığı ahlak terbiyesi ona yol gösterici olacaktır. Hayatta uyumlu çocuk ailede güven ortamı sağlanmış çocuktur.

Makalemizde belirtmememize rağmen günümüzde çocukların çok muhatap olduğu sosyal medya çocukların ahlaki üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Sosyal medya üzerinden çok da örnek teşkil etmeyen karakterlerle karşı karşıya gelmektedirler. Kitle

iletişim araçlarını çocuğa tamamiyle yasaklamanın doğru olmayacağı bir gerçektir. Fakat bunların kontrollü kullanımı çocuğa öğretilmelidir. İlk çocukluk döneminde çocuk sosyal medyayla çok muhatap olmalıdır. Daha sonra yaşı ilerledikçe kontrollü kullanım sağlanmalıdır. Bu da yine ailelerin dikkatli olması gereken bir konudur. Daha geniş çapta incelenebilir.

Kaynaklar

- Aydın, Mehmet Zeki, “Ailede Ahlak Eğitimi” C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sivas, 2003.
- Bayraklı, Bayraktar, *İslam’da Eğitim*, MÜ İfav Yayınları, İstanbul, 1989.
- Cüceloğlu, Doğan, *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993.
- Çetin, Musa, *Nebevî Yaklaşım Aile İçi Eğitimde Temel Kavramlar*, Uluslararası Aile İçi Eğitim Çalıştayı, Iğdır Üniv. İlahiyat Fakültesi, Iğdır, 2016.
- Gazzâlî, *İhyau Ulumiddin, Rub-ul İbadat*, Cilt 3, Denizli, 2004.
- Hökekleli, Hayati, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Dem Yayınları, İstanbul, 2018.
- Girişken, Neriman, *Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi*, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, Aralık, 2010.
- Senemoğlu, Nuray ve Subaşı Kurç, Güzin, *Eğitim Psikolojisi*, MEB, Ankara 2001.
- Kılıç, Recep, *Ahlakın Dini Temelleri*, TDV Yayınları, Ankara, 2016.
- Çakır, Seval, *Bir Kurum Olarak Ailenin Din Eğitimi İşlevi*, Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2019.
- Süleyman Gümrükçüoğlu, *Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü*, Mayıs 2017.
- Turan, İbrahim, *Ahlâk-ı Alâî’de Aile Ahlâkı*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 8, Sayı 2, Aralık 2015.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara, 1974.